

Pohvalni govor Pavla Paladinića za Fridrika Aragonskog (1496)

Najduže dosad poznato djelo hvarškoga humanista Pavla Paladinića (oko 1465. – oko 1513) jest *Božanskom Fridriku, princu Altamure, prejasnom admiralu Sicilskog Kraljevstva i glavnom namjesniku, govor Pavla Paladinića Hvaranina, održan kod Tarenta*. Djelo je sačuvano u kodeksu koji se danas nalazi u Valenciji (Universitat de València, Biblioteca Històrica, MS 132); kodeks je bio namijenjen Fridriku Aragonskom (1451-1501), drugorođenom sinu napuljskoga kralja Ferdinanda I. Govor za Fridrika Paladinić je održao 1496. U radu se prikazuju povijesni kontekst toga govora, Paladinićev retorički i politički zadatak, humanistička obilježja njegova djela (s posebnim osvrtom na dosad nepoznati izvor, komentar uz Petrarkine *Trijumfe* koji je sastavio Bernardo iz Siene oko 1475), te dva moderna izdanja govora. Slijede izdanje latinskog izvornika i hrvatski prijevod.

Glavnina književnih djela hvarškoga humanista Pavla Paladinića (oko 1465. – oko 1513) sačuvana je u kodeksu koji se danas nalazi u Valenciji, Universitat de València, Biblioteca Històrica, MS 132. Kodeks je bio namijenjen Fridriku Aragonskom (1451-1501), drugorođenom sinu napuljskoga kralja Ferdinanda I. O Fridriku govori i prvo i najduže Paladinićevo djelo u kodeksu, latinski pohvalni govor *Ad divum Federicum principem Altaemurae, illustrissimum admiratum Regni Siciliae et locumtenentem generalem, Pauli Paladini Pharii apud Tarentum habita oratio*.

Paladinić je pohvalni govor za Fridrika održao tijekom 1496, vjerojatno prije mjeseca kolovoza, pod zidinama opsjednutog Taranta, kao pripadnik mletačke flote; od 1495. Mlečani su, zajedno s papom, španjolskim kraljem i Lodovicom Sforzom, saveznici Aragonaca u ratu protiv Francuza koji su zauzeli Kampaniju i Apuliju. Kako se vidi i iz naslova Paladinićeva govora, pomorske snage Aragonaca vodio je Fridrik, i to kao kraljevski namjesnik; vladarem Napuljskog Kraljevstva postat će uskoro, nakon smrti Ferdinanda II. u listopadu 1496.

Da bismo razumjeli kontekst Paladinićeva pohvalnog govora koji ovdje donosimo u hrvatskom prijevodu, iznijet ću osnovne biografske podatke o Fridriku Aragonskom i Pavlu Paladiniću, naznačiti najvažnija obilježja Paladinićeve retorike i osvrnuti se na dva dosadašnja izdanja govora.

Fridrik Aragonski

Nakon dva politički, administrativno i kulturno uspješna vladara kuće Aragonske (Alfonso V, 1442-1458; Ferdinand I. 1458-1494) dolazi do nagloga pada aragonske moći pod pritiskom talijanskog pohoda Karla VIII. (1494-1495). Karlo je u veljači 1495. zauzeo Napulj i ponio krunu Napuljskog Kraljevstva, a aragonski se dvor našao u izbjeglištvu. Naznake slabosti Aragonaca javljale su se i ranije. Već 1485-1486 nezadovoljni su baruni kraljevstva pokrenuli urotu protiv vladara; osjećao se vojnički pritisak Turaka i Mlečana; u sukobu s Francuzima, vojnički drugačijem od onih uobičajenih na Apeninskom poluotoku, ni flota ni vojska nisu pomogle Fridrikovu prvorodenom bratu Alfonsu II. (1494-1495; abdicirao) i Fridrikovu nećaku Ferdinandu II. (1495-1496). Posljednji aragonski vladar Napuljskog Kraljevstva postao je upravo Fridrik; vladao je kratko, 1496-1501.

Kao drugorođeni sin Ferdinanda I. Fridrik je prethodno upravljao velikim područjima Kraljevstva i vojskom. Od 1487. bio je i veliki admiral flote i predstavljao je oca u vanjskoj politici Kraljevstva. Iz dugog boravka u Francuskoj vratio se 1482. i odbio krunu koju su mu nudili baruni-urotnici (dijelom i zbog francuskih veza) te je ostao vjeran ocu, bratu i nećaku. Kao vladar sudjelovao je u rekonkvisti kraljevstva. U tom je teškom zadatku uzalud tražio pomoć od Maksimilijana i Turaka. Ugovor Francuza i Španjolaca iz Granade 1500. napokon je primorao Fridrika da se, kako bi izbjegao rat protiv dviju sila, 1501. odrekne kraljevske vlasti u korist Ludovika XII.

Fridrika su zanimala književnost i umjetnost. Nakon susreta u rujnu 1476, Lorenzo de' Medici poklonio mu je *Libro di Ragona*, ili *Raccolta aragonese: poesia in volgare*, s oko 500 pjesama Dantea, Cavalcantija, Cina da Pistoia, Boccaccija, Pulcija, Boiarda (zбирci je i sam Lorenzo priložio nekoliko vlastitih soneta i kanciona). U predgovoru zbirke koji je potpisao Lorenzo, a sastavio Angelo Poliziano, Fridrikove zasluge za prikupljanje pjesama toskanskih pjesnika uspoređuju se s Pizistratovim prikupljanjem Homerovih djela.¹ Ova okolnost upućuje na posebnu važnost spomena Homera koji ćemo naći u Paladinićevu govoru. Napuljski je dvor uključivao niz intelektualaca koji su se bavili petrarkističkom poezijom (Francesco Galeota, Rustico Romano, Giovanni Aloisio, Giovan Francesco Carracciolo, Pietro Jacopo De Jennaro, Cariteo, Jacopo Sannazaro). Njihova djela, među kojima susrećemo zbirke koje povezuju prozu i poeziju te latinski i talijanski, sugeriraju da se Paladinićev rukopisni poklon aragonskom princu dobro uklapao

¹ POLIZIANO 1913: „Questi tutti [poeti], signore [Federico d'Aragona], e con essi alcuni della età nostra, vengono a renderti immortal grazia, che della loro vita, della loro immortal luce e forma sie stato autore, molto di maggior gloria degno che quello antico ateniese di chi avanti è fatta menzione [Pisistrato]. Perocché lui ad uno, benché sovrano, tu a tutti questi hai renduto la vita.“

u kulturne konvencije napuljskog dvora, i da je Paladinić o tim konvencijama bio dobro obaviješten.²

Pavao Paladinić

Obitelj Paladinić (Paladini) na Hvar je oko 1430. doselila iz Lecce, aragonskog posjeda u južnoj Italiji (ta je komuna izravno pripojena aragonskoj kruni 1463). Na Hvaru su Paladinići ubrzo postali vrlo ugledna i dobrostojeća obitelj te su ostvarili značajan kontinuitet; stotinjak godina kasnije, prema izvještaju Zan Battiste Giustiniana iz 1553, Paladinići su se nalazili među pet najbogatijih hvarskih obitelji, s prihodom od 500 dukata godišnje.³

Otac Pavla Paladinića, Nikola (rođen oko 1419) više je puta bio soprakomit hvarske galije; 1471-1475. sudjelovao je u pohodu protiv Turaka kod Cipra, 1477. u pohodu na Makarsku, odnosno Krajinu, 1482. u bici na rijeci Po u ratu za Ferraru, 1484. u ratu Mlečana protiv Fridrika Aragonskog u Apuliji; ponovo u Apuliji i Napulju u ratu 1495-1496, a u Liguriji od prosinca 1496; 1497. borio se protiv Firentinaca kod Livorna, nakon čega je, u prosincu 1497, hvarska galija demobilizirana. Zasluge su Nikoli Paladiniću već 1475. donijele red viteza sv. Marka, oslobođenje od poreza za njega i nasljednike i mogućnost da doživotno služi kao suprakomit kad god poželi.⁴

Nikola je imao tri sina: Pavla (Paola), Tomu (Tommasa, koji će poginuti u buni pučana 1514) i Franu (Francesca). Pavao je pratio oca na vojnim pohodima; Antonio Grimani poslao ga je 1495. u Messinu da Ferdinanda i Fridrika Aragonskog obavijesti o savezu pape, španjolskog kralja, Venecije i Lodovica Sforze protiv Francuza. Potom je Pavao sudjelovao u osvajanju Monopolijsa (30. lipnja 1495); bio je u misiji u korist Venecije u opsjednutom Tarentu; sudjelovao je u riječnoj bici protiv Firentinaca na ušću Arna, 3. travnja 1497;⁵ iste godine sukobio se s gusarima na Jadranu, vjerojatno kod Mljeta (dok je s ratnim brodom plovio za Kotor).⁶ Nakon te godine Pavao se u povijesnim dokumentima pojavljuje, koliko zasad znamo, još samo jednom, kao autor talijanskog izvještaja o čudotvornom križiću iz kojeg je potekla krv u gradu Hvaru u veljači 1510.⁷

---

² VALERIO 2001: 25; ROZZONI 2013.

³ LJUBIĆ 1877: 221: „quattro casade o cinque due Paladini, Lutii et Hettorei, ponno avere ducati cinquecento d'entrata all' anno“. Usp. ČAVIĆ 2018: 111.

⁴ „De Nicolai Palladini Pharii equitis aurati Paulique eius filii militia ac memorabilibus gestis historiola per Joannem Perlotum edita“, u GRACIOTTI 2005: 189; BELAMARIĆ 2001.

⁵ Talijanski sažetak izvještaja Pavla Paladinića (poslanog iz Pise, 4. 4. 1497) donosi SANUDO 1879: 577-579; u bici su, osim hvarske, sudjelovale i splitska i zadarska galija.

⁶ GRACIOTTI 2005: 43-49.

⁷ „Narrazione di Paolo Palladini 1510. Adi 6 Febraro in Lesina“, NOVAK 1978: 38-42. Također donosi i GRACIOTTI 2005: 198-202.

Humanističke sklonosti Pavla Paladinića potvrđene su tuđim svjedočanstvima. Zbirka pjesama koja u kodeksu iz Valencije slijedi nakon pohvalnog govora za Fridrika Aragonskog na kraju donosi epigrame koje su Paladiniću uputili dubrovački latinistički pjesnik Ilija Crijević (pjesma br. 35 u zbirci),⁸ talijanski humanist aktivan kao učitelj u Dalmaciji Tideo Acciarini (36),⁹ splitski latinist, Marulićev prijatelj i biograf Frano Božićević Natalis (37),¹⁰ mletački humanist i političar Pietro Contarini (38).¹¹ Jedan latinski epigram (9) Paladinić je posvetio mletačkoj humanistici Cassandri Fedele.¹² Vjerojatno na poticaj nekog iz obitelji Paladinić, možda i samog Pavla, humanist Joannes Perlotus napisao je spomenicu o vojnim podvizima Nikole i Pavla Paladinića *De Nicolai Palladini Pharii equitis aurati Paulique eius filii militia ac memorabilibus gestis historiola per Joannem Perlotum edita* (*Mala povijest vojevanja i pamćenja vrijednih podviga Nikole Paladinića Hvaranina, zlatnog viteza, i njegova sina Pavla; sastavio Joannes Perlotus*), gdje prikazuje događaje između 1475 i konca 1497; u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu čuva se prijepis djela iz 17. st. Ne znamo niti vrijeme niti konkretan povod nastanka Perlotusova teksta; ne znamo ni kakva je bila veza Paladinića i autora.¹³ Napokon, u glasovitom pohvalnom govoru *O podrijetlu i događajima Slavena* (Hvar, dominikanski samostan sv. Marka, 1525; tiskan u Veneciji 1532), Vinko Pribojević među „Dalmatincima, štovateljima književnosti“ spominje i Pavla Paladinića, a u nabranjanju junačkih pomorskih djela Hvarana govori o podvigu hvarske galije pod zapovjedništvom Nikole Paladinića (1475) te o sudjelovanju Pavla Paladinića u bici kod Livorna (1497). Paladinić je istaknut kao „Paulus Paladinus aprime eruditus“ te kao „umom, obrazovanjem i građom dostojan vladanja“.¹⁴

⁸ Ilija Crijević (Dubrovnik, 1463. – 15. 9. 1520), školovao se u Ferrari i Rimu, 1484. u Akademiji Pomponija Leta okrunjen lovorovim vijencem, od 1487. boravio je uglavnom u Dubrovniku, 1497-1504 kao jedan od ravnatelja škole; talentiran i vrlo obrazovan pjesnik i latinist. Paladinić mu je uputio latinski epigram 31 iz zbirke u valencijskom kodeksu. Usp. VALERIO 2001: 33-35.

⁹ Tideo Acciarini (Sant'Elpidio a Mare, oko 1427. – oko 1500) djelovao je šezdesetih i sedamdesetih godina 15. st. kao *magister humanitatis* u Dalmaciji: u Splitu je oko 1464. bio učitelj Marku Maruliću, prijateljevao je s Jurjem Šižgorićem, boravio je u Zadru, te od 1477. u Dubrovniku, gdje su mu učenici, među ostalima, bili Ilija Crijević i Jakov Bunić (LUČIN 2015); negdje nakon 1480. Acciarini se vratio u Italiju, gdje je uspostavio brojne veze s napuljskim dvorom.

¹⁰ Frano Božićević Natalis (Split, 1469. – Split, 1542) vlastite je latinske stihove, među kojima se najraniji mogu datirati upravo u doba nastanka Paladinićeve zbirke (oko 1497) okupio je u zborniku *Carmina*; BOŽIČEVIĆ NATALIS 1958. Usp. GRACIOTTI 2005: 62-63.

¹¹ Pietro Contarini (Venecija, 1446. – oko 1496), 1494. izabran za prvoga mletačkog upravitelja Naksa i Cikladskih otoka. Autor latinskih pjesama (koje su ostale u rukopisu) i jednoga tiskanog nadgrobnog govora, *Oratio in funere Marci Cornelii equitis*, nakon 7. listopada 1494. Paladinić mu je posvetio latinski epigram 5 iz svoje zbirke. Usp. GRACIOTTI 2005: 52.

¹² VALERIO 2001: 32; BOGDAN 2017.

¹³ O Perlotusovoj *Maloj povijesti* v. VALERIO 2001: 8-13, GRACIOTTI 2005: 38-49.

¹⁴ Pribojević o Paladiniću donosi i netočne ili zbunjujuće podatke; pripisuje mu „doctissimas de ueri sacerdotis offitio lucubrationes“ („učena tumačenja dužnosti svećenika“) čiji je autor vjerojatno

Retorika Paladinićeva pohvalnog govora za Fridrika Aragonskog

Politički je zadatak Paladinićeva pohvalnog govora bio delikatan. U opsadi Tarenta, kao i u oslobađanju čitave Apulije, zajedno su djelovale mletačke i aragonske jedinice. Mlečani su bili istovremeno interventne snage u službi Aragonaca i samostalni osvajači aragonskih zemalja (iste su godine već osvojili apulski grad Monopoli i nemilosrdno ga opljačkali, nakon čega su se Veneciji predala četiri druga apulska grada). Građani opsjednutog Tarenta, shvativši da ne mogu računati na francusku pomoć, pokušavali su na svaki način izbjeći osvetu Aragonaca pregovarajući o predaji Mlečanima, pa i o pristajanju uz Turke ukoliko ih Mlečani ne pristanu preuzeti. Venecija je na koncu odbila zahtjev apulskog grada, ali se diplomatski angažirala kod Fridrika da osigura milost za Tarent. Pohvalu Fridrikove *humanitas* – čovječnosti i blagosti – u govoru koji drži i zapisuje Paladinić, vojnik mletačke vojske, možemo gledati kao jedan od koraka u mletačkom diplomatskom angažmanu, kao javni apel da se s Tarentom, kad se preda, ne postupa kao s Monopolijem.

Sadržajno, Paladinićev pohvalni govor dotiče se porijekla Fridrika Aragonskog i najvažnijih točaka njegova života – slijedi njegov kronološki tijek – ali se o događajima izražava vrlo neodređeno. Tek će obaviješten čitalac prepoznati Fridrikov boravak u inozemstvu, njegovo ponašanje za vrijeme urote baruna, i dužnosti u Napuljskom Kraljevstvu, i diplomatske misije, i poraz u ratu s francuskim kraljem, izbjeglištvo i, napokon, rekonkvistu. Paladinić posebno ističe Fridrikovu vrlinu samokontrole i poštovanja prava (tijekom urote baruna) te, na kraju govora, princevu pobožnost. Ekskursi su posvećeni naravi plemenite duše, važnosti poštivanja prava pri dolasku na vlast, odnosima napuljskih vladara s Venecijom i porijeklu i službi samoga govornika, putovanjima tuđinom, osvajanjima francuskog kralja i Nužnosti koja je ta osvajanja omogućila.

Govor je strukturiran na sljedeći način:

1. *Uvod*: skromnost govornikovih moći, povod (Fridrikove časti, sudbina i uspjesi), svečanost prigode, molba princu da govor sasluša dobrohotno
2. *Najava*: govor će se baviti Fridrikovim izbivanjem i bivanjem kod kuće (djelovanjem u vanjskoj i unutarnjoj politici); ekskurs o duši, izuzetnost Fridrikove duše
3. *Prvi pripovjedni dio*: Fridrikovo porijeklo, slava kuće Aragonske i kako se Fridrik trudio pokazati se dostojnim te slave; putovanja
4. Fridrik odabire pravo radije nego vlast. Ekskurs o moći vladanja
5. Fridrikove međunarodne veze. Važnost veze s Venecijom. Ekskurs o Paladinićima i Hvaru. Ekskurs o putovanjima
6. *Drugi pripovjedni dio*: omiljenost Fridrika u domovini

---

stariji Paladinićev imenjak i rođak, hvarski kanonik Pavao Paladinić; nadalje, tvrdi da je nakon bitke kod Livorna Paladinića „odnijela prerana smrt“ što, zbog izvještaja o čudesnom križiću iz 1510, ne možemo smatrati točnim. Usp. GRACIOTTI 2005: 24-25.

7. Napad neprijateljskog kralja na Italiju i Napuljsko Kraljevstvo. Ekskurs o nuždi kao opravdanje aragonskog poraza
8. Ambicije neprijateljskog kralja na istoku. Fridrik kao pobjednik karakterom, a ne oružjem
9. Gradovi radosno dočekuju Fridrika. Veličanje njegove slave i njegovih djela
10. *Zaključak*: zahvala Bogu za Fridrikove uspjehe; podanici su shvatili svjetlost njegova razuma

Uočljiva je humanistička retorička strategija Paladinićeva govora – posezanje za antičkom mudrošću. Odmah na početku skromnost Paladinićeva dara Fridriku uspoređuje se s događajem iz života perzijskoga kralja Artakserksa, kako o njemu izvještava Plutarh obraćajući se caru Trajanu (Paladinić upozorava i gdje se kod Plutarha to može pročitati). Paladinić dalje citira ili spominje Tibula, Ksenokrata, Porfirija iz Tira, *Digesta*, Mojsija, Plotina, Augustina, Ciceronove *Paradokse stoika*, *O dužnostima*, *Rasprave u Tuskulu*, *O prijateljstvu*, Strabona, Polibija, Aristotela, Apulejev govor *O magiji* (danas poznat kao *Apologija*) i njemu pripisivan prijevod hermetičkog dijaloga *Asklepije*,¹⁵ Svetonija, Senekine tragedije *Mahniti Herkul* i *Tijest te Pisma Luciliju*, *Prirodoslovlje* Plinija Starijeg, Pitagoru, Vergilijevu *Eneidu* i *Bukolike*.

Velik je dio antičkih Paladinićevih izvora identificirao Sebastiano Valerio u bilješkama uz izdanje govora 2001. No, Valerio upozorava i da Paladinić citira neizravno, premda filološki brižno dokumentira svoje citiranje („neću lagati da sam to vidio na samom izvoru, nego kod onoga tko to kaže“). Također, uza sav filološki žar, Paladinić je ponekad i neprecizan.¹⁶ Valeriovo zapažanje možemo dopuniti spoznajom da barem dio učenog povezivanja antičke mudrosti Paladinić preuzima „u kompletu“ i gotovo doslovno iz tuđeg teksta. Radi se o talijanskom komentaru uz Petrarkinu šesterodijelnu poemu *Trijumfi* (*Trionfi*, 1352), djelo koje je u Italiji i Evropi od 14. do 16. st. bilo i popularnije od *Kanconijera*.¹⁷ U 15. je stoljeću komentar uz *Trijumfe* sastavio liječnik i profesor medicine Bernardo Lapini iz Montalcina, poznat i kao Bernardo iz Siene ili Bernardo Illicino (r. oko 1430, djelovao u Sieni od 1458, u Ferrari od 1469). Bernardov komentar prvi je put objavljen u Bologni 1475; bio je iznimno popularan i utjecajan te višekratno pretiskivan do konca 15. st. i kasnije.¹⁸

¹⁵ *Asklepije*, dijalog pripisivan Hermesu Trismegistu, navodni Apulejev prijevod s grčkog, u 15. je stoljeću redovno objavljivan zajedno s djelima koja i danas ulaze u Apulejev kanon. Iz vremena bliskog Paladinićevu govoru usp. npr. izdanje APULEIUS MADAURENSIS 1493, čiji je digitalni faksimil dostupan u zbirci Bavarske nacionalne knjižnice.

¹⁶ VALERIO 2001: 16: „Spesso infatti nel corso dell’opera il letterato dalmata si compiacerà di proporre citazioni estremamente precise, con un gusto dell’erudizione particolarmente spiccato, cosa che comunque non impedirà in più di una circostanza di cadere in qualche imprecisione.“

¹⁷ CARNICELLI 1969.

¹⁸ Podaci o pretiscima u 15. st: Venecija 1478, 1481, 1484, 1488. (dva izdanja), 1490. i 1492. (dva izdanja); Milano 1494. (dva izdanja); Venecija 1494, 1497, 1500. VASOLI 1967.

Navest ćemo ovdje samo jedan slučaj Paladinićeva preuzimanja iz komentara Bernarda iz Siene. Paladinić piše o duši Fridrika Aragonskog, koja potječe od Boga:

Non faustissimis liberis tuis, non felicissime coniugi, non tibi ipsi te nasci contigit, sed patriae soli et solis parentibus; non imbecillis disciplinae heroa, neque vulgaris animae principem, verum (attendendum est processui nostro, auditores!) in qua et Mosis sentientis Dei imaginem esse et similitudinem animam, et religionis nostrae scripturarum, et verissimae antiquorum philosophorum opiniones, et poetarum imaginationes accommodatissime verificantur fingentium mirabili quodam artificio Prometheum, cum creasset hominem, a Minerva in caelum deductum, ut quippiam ad perfectionem eius de caelestibus eligeret; eum autem sumpsisse a sole faculam, creatique corporis pectori imposuisse, idque ita re ex omnibus quae in caelo erant excellentissima animasse, ut est in eorum notatis latius atque elimatius non nimis Plotino platonico adversante, sic ab Augustino in secundo capite X-mi voluminis *De civitate dei* relato; neque me in fonte vidisse mentiar, sed penes dicentem. Plotinus Platonius animam nostram intellectualem in caelestibus sedibus habitare non dubitat, et supra se non habere naturam nisi Dei, qui fabricatus est mundum, a quo et ipsa se factam esse arbitratur nec aliunde superius praebere vitam beatam et lumen intelligentiae veritatis, ac si philosophus illud legisset quod in Evangelio dicitur: „erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.“ Inde et ita in *Paradoxis* Tullius: „Tu quum tibi sive deus, sive natura (ut ita dicam) mater omnium rerum dederit animum, quo prestabilius nihil est, aut divinius“, et deinde continuat: „sic te abicies atque prosternes tamquam inter hominem et quadrupedem interesse nihil putes?“

U komentaru Bernarda iz Siene uz Petrarkin „Triumphus mortis – Trionfo della morte“, poglavlje II, stihovi 31-39, stoji:

Per piu chiara intelligentia di precedenti versi e da sapere principalmente la natura de l’anima nostra secondo li theologi et la cristiana religione, ma anchora per la opinione dei philosophi esser divina; per la quale verita vedere prima si scrive al principio del *Genesis* di Moyses in persona di Dio: „Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram,“ alla quale sententia e conforme la colorata fantasia dei poeti i quali fingendo dicono che poiche Prometheo hebbe formato l’uomo essendo da Minerva menato et conducto nel cielo, acio che pigiliasse al complemento della opera sua qualunque cosa piu gli delectasse, lui vedendo la luce del sole a quella accese una facula giudicando ogni altra cosa meno degna et aplicandola al pecto del suo corpo informato introdusse l’anima nell’ homo; come testifica Ovidio nel primo del *Metamorphoseos*; et cosi venne vivo. La quale sententia quanto sia vera et di quale luce intendino i poeti, dichiara Plotino Platonico, del quale referisce Augustino decimo *De civitate Dei* al capitolo secondo dicendo: „Plotinus Platonius animam nostram intellectualem quam in celestibus sedibus habitare non dubitat non habere supra se naturam nisi

Dei, qui fabricatus est mundum, a quo ipsa facta est, arbitratur; nec aliunde illi superius praeberi vitam beatam et lumen intelligentiae veritatis. Unde consonans sententia est ipsius Euangelii ubi dicitur: Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.“ Scrive anchora questo medesimo Cicerone nelle *Paradoxe* dimostrando l’anima esser di natura divina quando dice: „Tu cum tibi sive deus, sive natura mater, ut ita dicam, omnium rerum dederit animum, quo nihil est praestabilius neque divinius, sic te ipsum abjicies atque prosternes ut nihil inter te atque quadrupedem putes interesse?“¹⁹

Izdanja Paladinićeva pohvalnog govora

Latinski je izvornik Paladinićeva govora za Fridrika Aragonskog dosad izdan dvaput. *Editio princeps* priredio je Sebastiano Valerio 2001, a potom je 2005. svoje izdanje objavio Sante Graciotti. Valeriovo je izdanje filološki pouzdanije; priređivač nastoji uspostaviti smislen tekst i identificira Paladinićeve izvore. Graciotti bolje prikazuje hvarski i dalmatinski kontekst Paladinićeva djelovanja te objavljuje sadržaj valencijskog kodeksa u cijelosti (Valerio je iz Paladinićeve zbirke poezije objavio samo nekoliko pjesama), uz dragocjene dodatne tekstove kao što je Perlotusova „Historiola“. No, Graciottijevo izdanje želi što vjernije pratiti rukopis – iako se ne radi o autografu, iako je i sam rukopis bio naknadno ispravljan – te priređivač zbog toga odustaje od nekih vrijednih Valeriovih emendacija, čineći tako tekst govora za Fridrika teže razumljivim. Oba priređivača upozoravaju na petrarkistički leksik Paladinićeve poezije, ali ne razmatraju Paladinićevo korištenje komentara uz Petraraku.

Na neki drugi jezik Paladinićev govor dosad nije bio preveden. Objavljujući ovdje latinski tekst i hrvatski prijevod, latinski sam tekst uspostavio na temelju oba izdanja i samoga valencijskog kodeksa, čiji je digitalni faksimil dostupan na internetu. Emendirajući – ili prihvaćajući Valeriove emendacije – rukovodio sam se prvenstveno smislom i gramatičkom suvislošću.

¹⁹ PETRARCA 1494: g7r-g7v. Citiram prema tome mletačkom izdanju iz 1494, vremenski najbližem datumu Paladinićeva govora te najvjerojatnijem izvoru njegovih kulturnih utjecaja; u ranijim izdanjima nema bitnijih tekstualnih odstupanja. Digitalni faksimil izdanja dostupan je u zbirci Bavarske nacionalne knjižnice.

PAVAO PALADINIĆ HVARANIN
POHVALNI GOVOR ZA FRIDRIKA ARAGONSKOG

AD DIVUM FEDERICUM PRINCIPEM ALTAEMURAE,
ILLUSTRISSIMUM ADMIRATUM REGNI SICILIAE ET
LOCUMTENENTEM GENERALEM
PAULI PALADINI PHARII APUD TARENTUM
HABITA ORATIO.

Plutarchus auctor gravissimus in praefatione suorum *Apophthegmatum*, Illustrissime Princeps, per exempla Traiano imperatori evidentissime demonstravit convenire in oblatis imperantium maiestati ne mussitent dedignenturve, sed alacres suscipiant, non rei datae gratiam, sed offerentis liberam voluntatem metientes; veluti, inquit, quum Artaxerxi, Persarum regi, obequitanti aliquando factus obviam agricola ac rudis homo quidam, cui nihil esset, aquam e proximo flumine utraque manu haustam obtulit iucundo atque existimanti principi eum non minus humano regalique fungi munere qui minima prompte benigneque reciperet quam qui elargiretur plurima; de Spartano legislatore mox subiiciens. Cuiusmodi quippe considerationem argutus et naturalis motor affectuum Tibullus, rem a vetustioribus exemplis demonstrans (ut litteratorum patitur consuetudo) usurpavit, dum laudes ducis Messalae Duci suo donat ac denotat: „etiam Phoebo gratissima dona Ceres tulit“. Tali quoque et ipse opinione ductus munusculum quoddam modicum, non ex vernaculis, id est non domi natum, sed ex philosophiae meae tam diu intermissae libamentis, inter classiariorum tumultus et ensium loricarumque nitorem, seu mavis (ut iam verius est) rubiginem, in tuae humanitatis gloriam conceptum ac dispositum, sed neque lucubratum neque in chartis calamo neque in laminis stilo exaratum offerendum, verum hic coram atque opportune exponendum duxi.

Ii enim honores tui et fata successusque tibi tantummodo convenientia visa sunt peculiarem et praecipuam quandam celebrationem deprecari; at nunc videntur operis atque laboris tantum requirere ut incipiam succurrente Xenocrate ipsemet mihi non credere, praesertim in amplissimo ac dignissimo coetu hoc constitutus quum sim, serenissimo conspectui tuo adstante, ab unico ore meo pendente, quorum ex intuitu nedum trepidarent eminentissimorum ingenia sed forte et deficerent. Postquam autem fuit (ut non diffiteor) nostrae mentis immoderatio aviditas non voluntati tuae satisfaciendi (quae eadem est, sive laudetur, sive non, immo cui laudantes nihil addunt, ut vituperantes non detrahunt), non mihi ipsi aut decori meo, sed iis qui quanta expectatione cupiunt ut in laudes tuas os resolvam; quam laeti, quam benigni, quam intenti praestolentur nonne vides? Suscipiendus est, inquam, propterea et celsitudini tuae tamquam ab aliud nihil habentibus pro munere hic sermo noster, quem cogaris ex praedictis audire, sive habiturum cum exponentis affectione affinitatem, sive non habiturum.

BOŽANSKOM FRIDRIKU, PRINCU ALTAMURE, PREJASNOM
ADMIRALU SICILSKOG KRALJEVSTVA I GLAVNOM
NAMJESNIKU, GOVOR PAVLA PALADINIĆA HVARANINA,
ODRŽAN KOD TARENTA

Plutarh, istaknuti pisac, u predgovoru je svojih *Izreka*, prejasni prinče, caru Trajanu primjerima zorno pokazao da je u primanju darova vladarskoj veličini primjereno ne prigovarati niti se vrijeđati, već spremno prihvaćati, ne pazeći na zadovoljstvo izazvano poklonom, nego na slobodnu volju onoga tko poklanja; tako je jednom, kaže, Artakserksu, perzijskom kralju, kad je jahao, ususret došao seljak i priprost čovjek; kako taj seljak nije imao ništa, iz obližnje je rijeke objema rukama zagrabilo vodu i ponudio je ugodno obradovanom vladaru, koji je smatrao da će postupati jednako čovječno i kralja dostojno spremno i blagonaklono primajući ono najmanje, kao i poklanjajući najviše što je moguće. Odmah je potom pisac dodao i primjer spartanskog zakonodavca.¹ Upravo je takav stav iskoristio i Tibul, spretan i neizvještačen pokretač osjećaja, ilustrirajući ga drevnim primjerima (kako dopušta književnička konvencija), svome vojskovođi Mesali poklanjajući pohvale vojskovođe, i pritom bilježeći: „i Apolonu je Cerera donijela dobrodošle dare.“² I sam vođen takvim uvjerenjem, smatrao sam da ti smijem pokloniti jedan skroman darak, potekao ne iz domorodne, odnosno u mojem domu nastale građe, već iz one koju je dala moja filozofija, odavno već zanemarena usred komešanja ratne mornarice te sjaja – ili, radije (kao što je već i istinitije) – rđe mačeva i oklopa. Zamišljen je i sastavljen u slavu tvojih čovječanskih vrlina, ali ne mogu ga ponuditi ni lijepo oblikovana, ni pisaljkom zapisana na listu, ni urezana na pločama, već samo iznijeti ovdje, pred tobom i prigodno.

Bilo je jasno, naime, da tvoje časti, tvoja sudbina i uspjesi kakvi samo tebi priliče traže posebnu i iznimnu pohvalu; ali oni očigledno zahtijevaju toliko rada i truda da počinjem, čak i uz Ksenokratovu pomoć,³ samome sebi ne vjerovati; osobito kad se nalazim pred ovim uglednim i časnim skupom, pred tvojim prejasnim pogledom, usmjerenim isključivo na moje lice; i najistaknutiji talenti od takvog bi prizora ne samo uzdrhtali, nego možda i posustali. No, pošto je nesnošljivom postala – kao što ne tajim – žudnja mojeg uma ne da udovoljim tvojoj volji (ona ostaje ista, bila hvaljena ili ne; uostalom, njoj pohvale ne mogu ništa dodati, baš kao što joj grdnje ne mogu ništa oduzeti) niti da udovoljim sebi samom ili svojoj slavi, nego onima koji tako željno žude čuti kako otvaram usta da bih te hvalio; ne vidiš li kako su uzbuđeni, kako radosni, kako napeti u svom iščekivanju? Zbog toga, zaista, i tvoje visočanstvo neka primi ovaj naš govor onako kao što prima od drugih koji nemaju ništa što bi poklonili; iz onoga što sam rekao jasno je da ćeš govor saslušati, bilo da se pokaže usklađenim s onime što osjeća onaj tko ga izgovara, bilo da toga sklada ne bude.

Et nobis in illo circa tuum non mansisse et circa tuum domi mansisse, et sic circa duo haec tantummodo (licet nova plurima de te inauditaque alia multa offerantur), succincte tamen versandum est, ut convenit tibi ab eo incipientibus, quod et in proemio *Elenchorum* Porphyrius, et in *Digestorum* libris legislatores affirmarunt. Non faustissimis liberis tuis, non felicissime coniugi, non tibi ipsi te nasci contigit, sed patriae soli et solis parentibus, non imbecillis disciplinae heroa, neque vulgaris animae principem, verum (attendendum est processui nostro auditores!) in qua et Mosis sentientis Dei imaginem esse et similitudinem animam, et religionis nostrae scripturarum, et verissimae antiquorum philosophorum opiniones, et poetarum imaginationes accommodatissime verificantur fingentium mirabili quodam artificio Prometheus, cum creasset hominem, a Minerva in caelum deductum, ut quippiam ad perfectionem eius de caelestibus eligeret; eum autem sumpsisse a sole faculam, creatique corporis pectori imposuisse, idque ita re ex omnibus, quae in caelo erant, excellentissima animasse, ut est in eorum notatis latius atque elimatius, non nimis Plotino platonico adversante, sic ab Augustino in secundo capite X-mi voluminis *De civitate Dei* relato; neque me in fonte vidisse mentiar, sed penes dicentem. Plotinus platonius animam nostram intellectualem in caelestibus sedibus habitare non dubitat, et supra se non habere naturam nisi Dei, qui fabricatus est mundum, a quo et ipsa se factam esse arbitratur, nec aliunde superius praebere vitam beatam et lumen intelligentiae veritatis, ac si philosophus illud legisset quod in Evangelio dicitur: „erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum“. Inde et ita in *Paradoxis* Tullius: „Tu quum tibi sive deus, sive natura (ut ita dicam) mater omnium rerum dederit animum, quo prestabilis nihil est, aut divinus“, et deinde continuat: „sic te abicies atque prosternes tamquam inter hominem et quadrupedem interesse nihil putes?“ Veluti, serenissime princeps, vulgarioris animi reges et monarchae plurimi non putaverunt, de quibus ad differentiam generositatis tuae in libris *Cosmographiae* suae Strabo et in *Historiis* Polybius, hic diffusius de aliquo, ille circumcisius de plerisque, uterque tamen latissime disserarunt. Quid demum? Nonne omnes qui legistis meministis? Scio autem, legistis nonnulli quid in septimo *Ethicorum* et in *Politicorum* primo Philosophus, quod et consonantius ita assueverat Socrates: „Homo perfectus per sapientiam quid est aliud nisi deus in humano corpore conspiratus?“ Quae ego quidem quanto mentis oculis perspicacius intueor, tanto magis te nedum veneror, sed et admiror. Neque possum iis fundamentis, auctoritatibus et sententiis poetarum, philosophorum et fidei nixus, et praecipue Aristotelis in primo *Ethicorum* et in primo *Officiorum* et in secundo *Tusculanarum quaestionum* Arpinatis, dividendum animam nostram rationabilem in duas potentias, intellectualem scilicet et sensualem, ex quibus omnis contemplatio nostra atque actio oritur ac generatur. Non possum, inquam, quin existimem in earum effectuum altero, scilicet in actione (quam nos agibilia mundi vocamus), animam sublimitatis tuae tantae esse dignitatis ac excellentiae.

Constat autem iam emolumenti et decoris tanti esse stirpem familiae Arago-

U govoru ću se baviti tvojim izbjivanjem, i tvojim bivanjem kod kuće, i samo ću se tim dvjema temama baviti (mada se o tebi može iznijeti mnogo novosti i mnogo onog što ljudi nikad nisu čuli), i to sažeto. Kako tebi pristaje, počeo ćemo od onoga što su potvrdili u predgovoru *Pregleda Porfirije*,⁴ u knjigama *Digesta* zakonodavci: suđeno ti je da se rodiš ne za svoju prekrasnu djecu, ne za presretnu suprugu, ne ni za samoga sebe, već isključivo za domovinu i roditelje; ne kao junak slaba nauka, niti kao vladar proste duše, već (valja obratiti pozornost na naš razvoj, slušaoci!) kao duša u kojoj su slika i prilika Mojsija, koji je osjećao boga; kako potvrđuju najistinitiji nazori iz spisa naše vjere i drevnih filozofa, a najprikladnije mašta pjesnika, koji zamišljaju da je nekim čudesnim postupkom Prometeja, kad je stvarao čovjeka, Minerva odvela na nebo, kako bi od nebesnika odabrao nešto što će doprinijeti čovjekovoj usavršenosti; a Prometej je od sunca uzeo plamičak i umetnuo ga u grud tijela svojeg stvorenja, i tako je ono, putem najboljega što je postojalo na nebu, dobilo dušu; ovako se, mada opširnije i dotjeranije, može naći u njihovim zapisima, a ni Plotin platoničar tome se ne protivi odviše, po izvještaju Augustinovu u drugom poglavlju desetog dijela *O državi Božjoj*. I neću lagati da sam to vidio na samom izvoru, nego kod onoga tko to kaže: platoničar Plotin ne sumnja da naša intelektualna duša stanuje u nebeskom staništu, a iznad sebe, smatra, nema nikakvu narav do naravi Boga, koji je stvorio svijet, i po kojem je i sama stvorena, i višnjima nisu vječan život i svjetlo razumijevanja istine dani iz drugog izvora; nego kao da je filozof pročitao ono što se kaže u Evanđelju: „Bijaše svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka što dođe na ovaj svijet“. Otud i Ciceron ovako kaže u *Paradoksima*: „Ti, budući da su ti bog ili narav (da tako kažem), mati svega stvorenoga, dali dušu, od koje nema izvrsnijeg ili bogu sličnijeg“, pa onda nastavlja: „zar ćeš se tako poniziti i tako pasti kao da između čovjeka i četveronošca ne vidiš nikakve razlike?“⁵ Kao što nisu vidjeli, prejasni prinče, brojni kraljevi i vlastodršci prostijeg uma, o kojima su, za razliku od tvoje plemenitosti, raspravljali Strabon, u knjigama svoje *Kozmografije*, i Polibije u *Povijesti*, potonji opširnije o jednome, prvi kraće o većini, a obojica vrlo mnogostrano. Što mislite? Ne sjećate li se toga, svi koji ste čitali? A znam da je mnogo vas čitalo što je u sedmoj knjizi *Etike* i u prvoj *Politike* rekao Filozof, a što je još skladnije ustvrdio Sokrat, ovako: „Mudročću usavršen čovjek što je nego bog udahnut u ljudsko tijelo?“ Što se mene tiče, čim jasnije to sagledavam očima uma, tim više tebe ne samo poštujem, nego ti se i divim. I ne mogu, oslonivši se na one temelje, autoritet i mišljenje pjesnika, filozofa i vjere, a osobito Aristotela u prvoj knjizi *Etike* i Arpinjanina⁶ u prvoj knjizi *O dužnostima* i u drugoj knjizi *Rasprava u Tuskulu*, kad našu razumnu dušu dijele na dvije moći, umnu i osjetilnu, iz kojih nastaje i rađa se sve naše poimanje i djelovanje; ne mogu, ponavljam, nego zaključiti da je u drugom od tih učinaka, odnosno u djelovanju (koje zovemo djelatnim u svijetu), duša Tvoje Uzvišenosti, tolikog dostojanstva i izuzetnosti.

num quantae, et quanti plurimi principes atque imperatores, cum vi armata et exercitibus, eorum monarchiis fuisse non memorantur. Hoc enim de te experimento habemus; unde et illud tuum domi non mansisse proposuimus. Qui memor vetustissimi, immo fontis atque originis poetarum sensus, neque tam vadosum conceptum ingenio nostro tribuimus, sed ipsi cuius vere est, L. Apuleio Platónico philosopho in secunda oratione quam pro magia egit, „non potuit“ dicenti „Homerus ampliolem gloriam Ulyssi tribuere, quam de eo cantaturus ut diceret: ‘Qui mores hominum multorum vidit et urbes’.“

Eam tu gloriam a scriptoribus non es praestolatus, sed ipsemet tibi parasti, qui ab annis ineuntibus non, ut ceteri regum pueri, in aulis et aulaeis degens, sed tanquam fortissimus peregrinus atque heros ingentis animi reges plerosque, timocratias et democratias multas, oligarchias et respublicas nonnullas, aristocratiam aliquam et tyrannos forte innumeros, omnes autem sepositissimos potentatus coram visitasti, cum quibus (non sine incomprehensibili quodam munere benignioris mitiorisque naturae divinitus tibi soli atque uni ex mortalibus concessio) diceris incredibilis cuiusdam benevolentiae accessiones firmasse, atque amoris optimi vires roborasse fere cum omnibus, sicut et ob eiusdem tibi concessi muneris vigorem efficacissimum, quod et nos audivimus, et ex adstantibus procul dubio viderant aliqui, ut inquam infestissimi atque inimicissimi gentis tuae, mox ampliora daturi amplissimis conditionibus te quaesierunt considerantem nihilominus, veluti de hoc nulla est controversia, ut partes tuae fuerunt pro virtute tua; quod certe dignioris famae integritati tuae fuisse credimus, quam si totius orbis imperio potireris, licet nonnullorum perversissimi sensus adversentur, qui cum Iulio dictatore pietatem colendam in omnibus rebus, ius autem omne regnandi causa violandum esse autumarunt.

At, sanioris consilii princeps, et si omnes homines aliud tibi tunc suasissent, veluti suaserunt plurimi atque potentissimi, ea eadem usus esses sententia, quam uti improbi omnes admirati sunt valde, ita optimi quique extulerunt. Esto enim; magnum quid ac pulcherrimum imperare est, et praecipue eo modo imperare, quo Neronem affectantem ut imperaret Suetonius Tranquillus asserit dicere solitum: εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, quod est lingua nostra: „Sit unus imperator, sit unus Rex.“ Pulcherrimum est eo modo imperare, non diffiteor, sed quanto pulchrius iure imperare! Hoc ipsum a persona furentis Herculis sic testante tragoedia: „victima haud ulla amplior potest magisque opima mactari Iovi, quam rex iniquus.“

Eminentium animorum est regnare posse, eminentissimorum autem posse et nolle; quos non ambitio impotens et nunquam stabilis favor vulgi praecipitis movet, sed, ut ad te iam vertatur chorus Senecae,
quem non concussit cadens

A već je čvrsto utvrđeno da biti jednostavno izdanak obitelji Aragona po uspjehu i ugledu vrijedi onoliko koliko nisu vrijedili, spominje se, mnogi prinčevi i vladari u svojoj apsolutnoj vlasti po oružanoj sili i po vojskama. To smo se, naime, o tebi iskustvom uvjerali. Zbog toga smo kao temu i odabrali ono tvoje izbivanje od kuće, jer se sjećam onoga prastarog pjesničkog mišljenja, čak izvora i počela njihova, te neću tako zamršeno tumačenje pripisivati svojem talentu, već onome čije zaista jest, Luciju Apuleju, filozofu platoničaru; u drugom govoru koji je održao o magiji, on kaže: „Homer nije mogao Odiseju odati veću počast nego da, započinjući pjesmu o njemu, kaže: ‘On koji je upoznao običaje i gradove mnogih ljudi.’“⁷

Ti nisi čekao da ti takvu slavu donesu pjesnici, već si je sam sebi pribavio. Od najranije mladosti boravio si, ne kao druga kraljevska djeca, na dvorovima, pod baldahinima, već si kao hrabar putnik i odvažan junak posjetio brojne kraljeve, mnoge timokracije i demokracije, razne oligarhije i republike, poneku aristokraciju i bezbrojne tirane, i to sve vrlo udaljene vlasti; s njima si (ne bez nekog nedokučivog dara dobroćudnije i blaže naravi, s nebesa udijeljenog tebi samome i jedinome među svim smrtnicima), kako govore, ugovorio neke nevjerojatne doprinose dobre volje, i učvrstio snage najveće ljubavi gotovo sa svima, kao što su, zbog istoga tebi udijeljena najdjelotvornijeg dara (što smo i mi čuli, a neki od prisutnih bez sumnje i vidjeli) – kao što su, ne šalim se, čak i najveći neprijatelji i protivnici tvoga roda, da bi doskora dali još više, pod najgospodskijim uvjetima, tražili tebe, razmatrajući svejedno, kao da nikakva prijevora nema, kao da su na tvojoj strani, u skladu s tvojom vrlinom. To je, svakako, tvojoj nepokolebljivosti donijelo uzvišeniju slavu nego da si postao vladar čitavog svijeta, mada se tome suprotstavljaju izopačeni stavovi pojedinaca koji zajedno s diktatorom Julijem smatraju da u svemu drugom treba poštivati pobožnost, a pravo se smije kršiti radi vladanja.⁸

Ali ti, prinče zdravije procjene, da su ti svi ljudi tada savjetovali nešto drugo, kao što su i činili, brojni i iznimno moćni, ostao bi pri istom onom svojem mišljenju koje je podjednako silno zadivilo sve nevaljale i oduševilo sve valjane. Neka onda bude; velika je i prekrasna stvar vladanje, a osobito vladanje na onaj način na koji je, tvrdi Svetonije Trankvil, običavao govoriti Neron dok je pokušavao doći na vlast: „εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς“,⁹ što je na našem jeziku „Neka bude jedan vladar, neka bude jedan kralj.“ Ne poričem, najljepše je vladati na taj način, ali koliko je ljepše vladati po pravu! Upravo o tome, u liku poludjelog Herkula, ovako svjedoči tragedija: „Nema veće i vrednije žrtve koja se može prinijeti Jupiteru negoli nepravedan kralj.“¹⁰

Obilježje je posebnih duhova moć vladanja, pri čemu oni najposebniji vladati mogu, a ne žele; na njih nemaju utjecaja neobuzdano častohleplje i nikad postojana naklonost puka;¹¹ ali, da se sad tebi obrati Senekin kor,

obliqui via fulminis,
 non Eurus rapiens mare,
 quem non lancea militis
 non strictus calybs domuit,
 Rex es qui metuis nihil,

dare regnum (optione proposita) quam habere eligens, ex eo quod casui istud, virtuti illud sapientes semper tribuerunt.

Sed quoniam sic clanculum digressi sumus, et forte plus necessario, pergendum est; ita te egisse cum exteris, ut ab aliis iurisdictionibus impartitus fueris; ab aliis (qui te non ut amicum amare sed pro sese retinere omnino periculum fecerunt) non civis, qui universarum civitatum (tamquam mundanus) civis vagabaris, non patricius, qui antequam luna fieret patricius fuisti, sed senator et ex conscriptis unus per suffragia delectus memoreris.

Quae res in provincia ista sacratissimi NEPOTIS tui ab re non fuit, quum ipse videris illi ipsi concives tui potentissimi (MARCHIONIS Trivisani, solertissimae providentiae, terrestribus copiis commissis, et viro clarissimo Antonio Grymano auctoritate tributa atque imperio maris dato) quid et quantum conati non modo sunt, sed et fecerunt; sub quo duce et cum patre me equestris dignitatis viro stipendiarium, trierarchum alterum, volonem (ut ita dicam) alterum, ex Pharia insula (quae nunc LEXINA dicitur) geographis atque historicis cum Demetrio suo non praetermissa in ora Dalmatiae, habuisti non degeneres atque in obsidione ista Tarentinorum habes.

Neque altius, neque latius, neque clarius repetendo, eo quod non historiam, sed orationem recitamus, quid tandem? Peregrinatus est Bacchus, peregrinatus est Hercules, peregrinatus est Perseus, peregrinatus est Ulysses; sed tanto inferiori gloria quam sublimitas tua, quanto illi brachio immitiori peregrinati sunt in mortales. Efferarunt illi, tu deses non fuisti; sed aliquando hominum fragilitatis memor iuxta ea, quorum in septimo *Naturalis historiae* Secundus meminit, aequiori lance vitam pensitans eligibilia elegisti. Ita (ut Pythagora et in octavo *Ethicorum* Aristotele et in libris *De amicitia* Cicerone et in sexta epistola ad Lucilium Seneca testantibus nullius boni iucundam esse possessionem sine socio) illi ipsi potentatus, cum quibus amicitia summis officiis, ex tua atque ex eorum parte (libere hoc dicendum est) culta hactenus coletur in aeternum, illi ipsi, inquam, passi palam non sunt, quin te et tuos conservarent; alioquin ea, quae sua erant, iucunditate tanta non possessuri. Ita tu, serenissime princeps, aliquandiu neque strata mollia neque domesticas delicias possedisti.

Verum quia locus est ut iam dicamus in patria, id est domi manentem te profe-

„kog nije potresao zavojit pad udara munje, ni južni vjetar koji se obara na more, kog nije ušutkalo ni vojničko koplje, ni isukana čelična oštrica“,¹²
kralj si ti, koji se ničega ne plašiš,¹³

koji radije (kad se pojavi mogućnost izbora) kraljevsku vlast predaješ nego da je se trudiš zadržati, zbog toga što su držanje vlasti mudraci uvijek pripisivali slučaju, a davanje vlasti vrlini.

No, budući da smo neopazice tako skrenuli od teme, možda i više nego što je trebalo, valja nastaviti: prema strancima si se ponašao tako da su te jedni obdarili sudbenim ovlastima, drugi (koji su te pokušali ne voljeti kao prijatelja, već zadržati isključivo za sebe) proglasili su te ne građaninom, jer ti si (kao stanovnik svijeta) građanin svakog grada u koji dođeš, ne patricijem, jer je tvoja loza bila plemenita prije nastanka Mjeseca, već senatorom i jednim od glasanjem izabranih pridruženih članova senata.

To ti nije bilo naodmet ondje gdje je vladao tvoj presveti nećak, budući da si sam vidio što su, i koliko, ne samo pokušali, nego i ostvarili oni tvoji premoćni sugrađani kad su kopnene jedinice povjerene kompetentnoj providnosti Melchiorrea Trevisana, a zapovjedništvo i pomorske operacije dodijeljeni slavnome junaku Antoniju Grimaniju; pod njegovim si vodstvom imao, uz mojega oca, i mene, viteške časti, kao stipendijara, drugog zapovjednika galije, drugog (da tako kažem) dobrovoljca, s otoka Hvara (koji se sada zove *Lesina*), otoka koji, zajedno s njegovim Demetrijem,¹⁴ nisu mimoišli zemljopisci i povjesničari, na obali Dalmacije; imao si nas, i imaš i u ovoj opsadi Tarenta.

Neću ni dublje, ni šire, ni jasnije ponavljati, zato što ne pripovijedam povijest, već držim govor. Što reći? Tuđinom je putovao Bakho, putovao je Herkul, putovao je Perzej, putovao je Odisej; ali tim manje slavno od tvoje uzvišenosti jer su bili teške ruke prema smrtnicima među kojima su putovali. Oni su postali divlji; ti nisi bio lijen, nego si, sjetivši se jednom ljudske krhkosti, prema onome što spominje Plinije u sedmoj knjizi *Prirodoslovlja*, mjereći pravednom vagom život odabrao ono što je vrednije odabira. Tako (prema svjedočenju Pitagore, i Aristotela u osmoj knjizi *Etike*, i Cicerona u knjigama *O prijateljstvu*, i Seneke u šestom pismu Luciliju, ništa se dobro ne može ugodno posjedovati ako ga ne podijelimo) ni sami oni moćnici kojih se prijateljstvo dosad štovalo i vječno će se prilježno štovati i s tvoje i s njihove strane (to treba otvoreno reći) javno nisu mogli dopustiti da podrže tebe i tvoje; inače ono što je bilo njihovo ne bi mogli dovoljno ugodno posjedovati. Tako ti, prejasni prinče, neko vrijeme nisi posjedovao ni mekan krevet ni užitke doma.

cisse non minus quam inter exterarum nationes, singulare fuit illud quam venerabili devotione, quam incredibili laetitia, quam immenso amore subito ex conspectu tuo ornatissimo provinciales vestri fide recognita te receperunt; quod quippe vix credunt plurimi, quum audiunt per alienas civitates praedicari. Ne quam multa pertractasti, ne quantarum rerum usum habuisti, ne quam ingentium negotiorum experimentum, ne reliqua tua gesta clarissima, ne imperia celebranda recenseam, et altiore indagine et ingenium efficacius requirentia. Hoc dicimus quod efferunt gentes, hoc praedicamus quod affirmant populi, hoc, inquam, quod in extremo isto generosissimae domus tuae lapsu non verbis, sed experientia manifestissime demonstrasti, quae praeter te virum (qui minantes fulciret ruinas) fere non habuit. Qua re quid est amplius consequi quod poteris, unde maiorem nominis existimationem comparare?

Hostis enim rex advenerat, atque acerrimus quidem hostis; et si quid historiarum libris credimus, quorum bibliopolae plenae sunt, hostis belicosissimus, qui sub se semper et voluntates et iurisdictiones finitimorum depressas semper tenuit, qui Hispanias omnes, qui Hiberos et Britannos, qui Germaniam utramque et Pannonias aliquando, et ultra mare Aphros et Syrias et Aegyptum docuisse fertur robur eius et arma quid possent; cui servit et ultima Thule, ne de ulterioribus Asiae populis dicam; Romanos rerum dominos gentemque togatam, ceteris eorum omnibus devictis et ipsa urbe Roma in potestatem redacta, nonne in Capitolium compulerat?

Ille idem hostis, benignissime princeps, venit ut regno vestro potiretur; et potitus est, ita urgente necessitate, qua ad effectum coguntur omnia; ipsa enim omnium quae geruntur semper sibi cathenatis nexibus vincta aut effectrix est rerum aut summus Deus. Eventus autem et sors insunt omnibus permixta mundanis; volunt et possunt homines, permittit Deus. Ita philosophante circa finem dialogi Hermete Trismegisto et multiplici varietate vicissitudineque regnorum atque imperiorum denotante, ne singillatim exempla commemorem, quibus exuberant historiarum volumina, ad quae remittimus curiosos. Vestram autem istam commutationem momentaneam ne indecoram existimet celsitudo tua. Pati enim oportuit vos ut denotaretur gloria vestra; neque tantummodo gloria serenitatis tuae, sed et totius generosissimae Aragonum prosapiae. Nam cui mundus servire parabatur, quem magnorum regum Graecia atque Epirus, immo Macedonia atque Epirus; quem Thessalia Achillis, civili sanguine adhuc madida; quem Liberi patris, Herculis atque Epaminundae Boeotia, quem Graecia cum Hellenibus, Arcadia, Messenia, Achaia, et Lacedaemon, ne bona de causa totam Peloponnesum inseram, sed quem utraque Mysia Telephi, quem Bystones, et ex adverso Phryges et Paphlagonas, et ultra Euxinum Pontum Sauromatae, maximo cum dolore et timore expectabant, eum tu, singulare columen gentis tuae, et regalium familiarum decus insigne atque unicum specimen virtutis, de sacratissimi NEPOTIS tui regno mirum in modum propulsasti, non vi, non armis, non exercitu, sed modestia et moribus, quibus te ab annis teneris praeditum provinciales cognoverunt; et propter ea, immo et ob

Ali, budući da je sad prilika da kažemo kako si ostajući u domovini, to jest kod kuće, uspio jednako kao i među stranim narodima – neponovljivo je bilo kako su te vaši zemljaci primili divnom odanošću, kako nevjerojatnim veseljem, kako golemom ljubavlju, čim su ugledali predivan prizor tvoje pojave te time potvrdili svoju vjernost; zaista, u to će puk jedva moći povjerovati, kad u stranim državama čuje kako se o tome priča. Da ne nabrajam kako si se mnogim poslovima bavio, koliko si pothvata pokrenuo, u kakvim si se podvizima okušao; da ne spominjem ostala tvoja slavna djela, glasovite vojne dužnosti, što sve traži i dublje istraživanje i učinkovitiji talent. Govorimo ono što narodi veličaju, iznosimo ono što čitave države potvrđuju, ono, zaista, što si prilikom najdubljeg pada svoje plemenite kuće posve bjelodano dokazao ne riječima, već djelom; osim tebe, ta kuća gotovo da nije imala junaka (koji bi se odupro prijetnji ruševina). Što si od toga mogao veće postići, odakle si mogao pribaviti veći ugled svojem imenu?

Kao neprijatelj je stigao jedan kralj, i to kao najljući neprijatelj; dapače, ukoliko možemo vjerovati povijesnim knjigama kojih su pune knjižare, kao najratoborniji neprijatelj koji je oduvijek tlačio i volju i vlast sebi najbližih; koji je, priča se, sposobnostima svoje sile i oružja poučio i cijelu Hispaniju, i Ibere i Britance, i obje Germanije, jednom i Panoniju, i Afriku, i Siriju, i Egipat; njemu služi i najdalja Tula, da i ne govorim o narodima daleke Azije; a Rimljane, narod u togama koji vlada svijetom,¹⁵ nije li ih sve satjerao na Kapitol pošto su svi ostali pobijedeni te je i sam grad Rim pao pod njegovu vlast?

Isti je taj neprijatelj, dobrohotni prinče, došao da zavlada vašim kraljevstvom; i zavladao je, jer je pritisla nužda, koja sve ostvaruje; ona, naime, sve što se čini veže lančanim sponama, te je ili ona uzrok svega, ili je višnji Bog. A ishodi i slučaj pomiješani su u svemu svjetovnome; ljudi žele i mogu, a Bog odobrava. Tako filozofski govori pri koncu dijaloga Hermes Trismegist,¹⁶ pri čemu se ističu mnogostruka raznolikost i mijene kraljevstava i vladavina, da ne spominjem posebne primjere, kojih su prepune povijesne knjige; radoznali neka ondje gledaju. A taj vaš kratkotrajni obrat Tvoja visost neka ne smatra sramotnom; morali ste, naime, trpjeti kako bi se pokazala vaša slava; i to ne samo slava Tvoje presjajnosti, već i čitave plemenite loze Aragonaca. Naime, onaj kome je spreman bio služiti čitav svijet, koga su u krajnjem bolu i strahu iščekivali Grčka i Epir, postojbina velikih kraljeva, dapače, Makedonija i Epir, Ahilejeva Tesalija još natopljena krvlju građanskog rata, Beotija oca Bakha, Herkula i Epaminonde, Grčka s Helenima, Arkadija, Mesenija, Aheja i Lakedemon – da ne uključim, s dobrim razlogom, čitav Peloponez – već onaj koga su iščekivale obje Misije Telefove, Bistonci i njima nasuprot Frigijci i Paflagonci, a preko Crnog mora Sauromati – njega si ti, jedinstveni oslonče svojega roda i neusporedivi uresu kraljevskih obitelji, posebni uzoru vrline, na čudesan način odbio od kraljevstva tvogjeg presvetog *nećaka*; ne silom, ne oružjem, ne vojskom, već skromnošću i karakterom kojim si, znaju tvoji

immortalia tua in eos benemerita, non potuerunt quicquam aliud nisi de ornamentis tuis cogitare; unde et officiis tuis perpetuo commemorandis saltem semel, at quum opportunissimum fuit, satisfacere studuerunt.

Sic advolutae civitates ante pedes tuos, tanquam divina quadam maiestate coram constitutae, veniam postulaverunt utque ignosceres, utque expectatus eas occupatas reciperes, rogaverunt. Recepisti, ignovisti, pepercisti, atque omnes umbra tua invictissima protexisti. O virtutem expectatam, o perseverantem constantiam, o frugalem modestiam, quae te tam laeta tulerunt saecula! Qui tanti talem genere parentes! Nequeo pastorale illud vatis nostri quin hic inseram: „in freta dum fluvii current, dum montibus umbrae lustrabunt, convexa polus dum sidera pascet, semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.“ Qui semper ita domi mansisti ut tanta inter domesticos, id est inter provinciales, operari efficax fueris, quanta te operatum fuisse, non quali decuit, sermone demonstravimus, absque aliquo alio epilogo, mox uno addito finem facturi.

Summo atque exuperantissimo pro deditionibus omnibus gratias agimus quod eius permissione ac nutu provinciales lumen cognitionis tuae consecuti, nomen tuum honorandum, sanctum atque unum (quo solo es propter peculiarem tuae humanitatis mansuetudinem benedicendus), adorarunt, qui semper omnibus paternam pietatem, religionem et amorem, et si qua est dulcior efficacia, a cunabulis ut praeberes, dignari consueveras. Donati sunt inde sensu, ratione et intelligentia; sensu, quo te cognoverunt, et cognoscent, quando poterunt, ceteri; cupiunt enim et volunt omnes; ratione, qua te per suspiciones indagaverunt; intelligentia, qua te cognitione cognoscentes gavisi sunt, et gaudent, praesentia tua salvati, qui ipsis te totum ostenderis.

Haec enim fuerat atque est sola eorum expectatio, ut tu in tua venires, et ipsi non renuerent; apparuit gratia serenitatis tuae et ipsi refocillati sunt; lumen (quod maximum putaverunt) visibili intellectu intellexerunt, adorantes donum bonitatis tuae, atque hoc unum cupientes, cum quibus et nos desideramus, ut eos quam diutissime servare valeas, perseverantes in amore tuae et tuorum cognitionis. Nec secus fiet. Nam et sublimitas tua in propria venit, et ipsi eam receperunt.

Dixi.

sunarodnjaci, obdaren od nježnih godina; i zbog toga, pa i zbog tvojih besmrtnih zasluga prema njima, nisu mogli razmišljati ni o čemu drugome nego o častima koje će ti dodijeliti; zato su i tvojim uslugama, čiji je spomen neprolazan, željeli uzvratiti barem jednom, ali onda kad je bilo najprikkladnije.

Tako su gradovi pali ničice pred tvoje noge, kao da se nalaze pred božanskim veličanstvom, i zatražili oprost, da im se smiluješ i da ih željno iščekivan vratiš iz tuđinske vlasti. Vratio si ih, smilovao im se, poštudio ih, i sve ih zaklonio svojom nepobjedivom zaštitničkom sjenom. O žuđena vrlino, o neumorna postojanosti, o suzdržljiva skromnosti, kakvim te rodilo ovo sretno doba! Kakva su dali kakvi roditelji! Ne mogu ne spomenuti ovdje one pastirske riječi našeg pjesnika: „Dok u more tekle budu rijeke, dok će šume sjene nam prekrivat, dok će nebo svod zvjezdani hranit, vječno tvoje trajati će časti, ime, slave“.¹⁷ Ti si kod kuće boravio uvijek na taj način da si među svojim domaćima, to jest među podanicima svojih zemalja, djelatno ostvarivao sve ono što smo pokazali da si ostvario – mada je naš govor nedostojan takvih djela; bez drugoga dodatnog zaključka, okončat ćemo dodajući još samo jedno.

Zahvaljujemo se najvišem i najmoćnijem za sve kapitulacije,¹⁸ za to što su njegovom dozvolom i uputom stanovnici tvojih zemalja pošli za svjetlom tvojeg razuma, te se poklonili tvome imenu, poštovanom, posebnom i jedinstvenom (već si samim time zaslužio pohvale zbog jedinstvene blagosti svoje čovječnosti); ti si se uvijek, od najmanjih nogu, znao udostojati da svima pružaš očinsko poštovanje, čašćenje i ljubav, i svaku još slađu vrlinu, ako takve ima. Otud su se našli obdareni zapažanjem, rasuđivanjem i razumijevanjem; zapažanjem su te upoznali, kao što će te i drugi upoznati čim bude moguće – a svi to žude i žele; rasuđivanjem su te istražili uz najveću pomnju; razumijevanjem su se oni koji znaju uzradovali što su te razumjeli, i raduju se što ih spašava tvoja prisutnost,¹⁹ kojom im se čitav otkrivaš.

Oni su, naime, očekivali i očekuju samo to da uđeš u svoj posjed, i to nipošto ne odbijaju; ukazala se milost tvoje prejasnosti, i na njoj su se ogrijali; svjetlo (koje su smatrali najvećim) pojmlili su prodornošću svojeg razuma, štujući dar tvoje dobrote, i žudeći jedino ono za čim zajedno s njima čeznemo i mi – da ih možeš čuvati čim duže, njih što ustrajno ljube spoznaju tebe i tvojih. Drugačije ne može ni biti; jer tvoja je uzvišenost došla na svoje, i oni su je ondje prihvatili.

Rekoh.

Komentar uz prijevod

- ¹ U spomenutom uvodu *Izreka kraljeva i vojskovođa* Plutarh navodi kako je Likurg Spartancima propisao prinošenje vrlo skromnih žrtava, kako bi bogove uvijek mogli lako i jednostavno častiti onime što im je dostupno.
- ² *Panegirik Mesale* (tj. Marka Valerija Mesale Korvina, 64. pr. Kr. – 8. po Kr, pokrovitelja Tibula i Ovidija), Tibulu pripisivana pjesma *Tib.* 3, 7.
- ³ Vjerojatno Ksenokrat iz Halkedona (oko 396/5. – 314/3. pr. Kr), grčki filozof, od 339/8. do 314/3. voditelj Platonove Akademije. Aluzija je nejasna; možda Paladinić misli na podatak koji donosi Diogen Laertije (*Diog. Laert.* 4, 2, 7), da je Ksenokrat bio toliko vjerodostojan da su njemu jedinome Atenjani dozvoljavali da svjedoči bez zakletve.
- ⁴ Porfirij iz Tira (oko 234. – oko 305), neoplatonist. Nije jasno na koje djelo Paladinić misli; koristi se latinskom riječju *Elenchi*. Postoji Aristotelovo djelo *De sophisticis elenchis* (*Pobijanja sofistika*), dio *Logike*, a Porfirije je napisao *Uvod* u Aristotelovu *Logiku*. U drugom poglavlju tog djela čitamo sljedeće: „Etenim patria principium est uniuscuiusque generationis quemadmodum et pater“ („Naime, domovina je ishodište svakog rađanja baš kao i otac“); prema ARISTOTELES 1496.
- ⁵ Čitav je dio govora od „kao duša u kojoj su slika i prilika Mojsija“ pa dovde prijevod s talijanskog, preuzet iz komentara Bernarda Lapinija (Bernarda Illicina) iz Siene, usp. PETRARCA 1494: g7r-g7v.
- ⁶ Arpinjanin je Ciceron, prema svojem rodnom mjestu.
- ⁷ Ove se riječi ne mogu pronaći u Apulejevoj *Apologiji*. Stih „Qui mores hominum multorum uidit et urbes“ potječe iz Horacijeva *Pjesničkog umijeća* (*Hor. ars* 142).
- ⁸ *Suet. Caesar* 30.
- ⁹ *Suet. Nero* 22.
- ¹⁰ *Sen. Herc. f.* 922-924.
- ¹¹ *Sen. Thy.* 350-352.
- ¹² *Sen. Thy.* 358-364.
- ¹³ *Sen. Thy.* 388.
- ¹⁴ Demetrije Hvaranin bio je ilirski vojskovođa grčkoga podrijetla (otok Hvar, oko 260. pr. Kr. – Mesena, oko 213. pr. Kr) koji je u službi Agrona i Teute upravljao Hvarom, Korčulom i Krkom.
- ¹⁵ *Verg. A.* 1, 282.
- ¹⁶ *Anonymus, Asclepius*, 39-40.
- ¹⁷ *Verg. A.* 1, 605-609.
- ¹⁸ Misli se na kapitulacije apulskih gradova pred aragonskim snagama.
- ¹⁹ *Anonymus, Asclepius*, 41.

Bibliografija

Rukopisni izvor

Valencia, Universitat de València, Biblioteca Històrica, MS 132.

Tiskani izvori

APULEIUS MADAURENSIS, Lucius. 1493. *Opera*. Venecija: Philippus Pincius.

ARISTOTELES. 1496. *Opera*, sv. [2]. Venecija: Octavianus Scotus.

BOŽIĆEVIĆ NATALIS, Frano. 1958. *Pesme Franja Božičevića Natalisa*, prir. Miroslav Marković. Beograd: Naučno delo.

LJUBIĆ, Šime. 1877. *Commissiones et relationes venetae*, sv. 2. Zagreb: JAZU.

POLIZIANO, Angelo. 1913. Epistola proemiale alla Raccolta Aragonesa (1477). U Lorenzo de' Medici, *Opere*, prir. Attilio Simioni, sv. 1, 3-8. Bari: Laterza.

SANUDO, Marin. 1879. *Diarii*, sv. 1. Venecija: F. Visentini.

Literatura

BELAMARIĆ, Joško. 2001. Zidanje i pjesnikovo prigovaranje. *Vijenac* 204. <https://www.matica.hr/vijenac/204/zidanje-i-pjesnikovo-prigovaranje-15197/> (posjet 1. 12. 2020).

BOGDAN, Tomislav. 2017. Cassandra Fedele i njezini dalmatinski korespondenti. *Croatica* 41(61): 227-252.

CARNICELLI, D. D. 1969. Bernardo Illicino and the Renaissance Commentaries on Petrarch's *Trionfi*. *Romance Philology* 23/1: 57-64.

ČAVIĆ, Aldo. 2018. *Predodžba identiteta hvarske komune u književnosti XVI. stoljeća*. Doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru.

GRACIOTTI, Sante. 2005. *Il petrarchista dalmata Paolo Paladini e il suo canzoniere, 1496*. Rim: Il calamo.

LUČIN, Bratislav. 2015. Neobjavljena pjesma Tidea Acciarinija papi Sikstu IV. *Colloquia Maruliana* 24: 65-114.

NOVAK, Grga. 1978. Matij Lukanić i Toma Bevilaqua prvi vođe pučkog prevrata na Hvaru god. 1510 – 1514. *Starine* 57: 5-49.

PETRARCA, Francesco. 1494. *Trionfi* (komentirao Bernardo Lapini), [Venecija]: [s.n.], anno domini MCCCCLXXXII (!) die XII ianuarii.

ROZZONI, Alessandra. 2013. *La poesia politico-encomiastica aragonese: modelli, generi, temi*. Doktorska disertacija. Milano: Università degli studi di Milano.

VALERIO, Sebastiano. 2001. *Un intellettuale tra petrarchismo e "institutio principis". Paolo Paladino alla corte di Re Federico d'Aragona*. Pisa: Istituti editoriali e poligrafici internazionali.

VASOLI, Cesare. 1967. Bernardo da Siena, detto Illicino. U *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 9. https://www.treccani.it/enciclopedia/bernardo-da-siena-detto-illicino_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjet 1. 12. 2020).

Pavao Paladinić's panegyric for Frederick of Aragon (1496)

In 1496, Pavao Paladinić (Paolo Paladini, Paulus Paladinus, c. 1465 – c. 1513), a humanist from Hvar, composed his longest preserved text, *The Oration of Pavao Paladinić of Hvar delivered in Taranto, in praise of the divine Frederick, Prince of Altamura, Illustrious Admiral of the Kingdom of Sicily and Governor-General*. The text survives in a codex held today in Valencia (Universitat de València, Biblioteca Històrica, MS 132). The manuscript was a gift for Frederick of Aragon (1451–1501), the second son of the king of Naples, Ferdinand I (Ferrante). Frederick himself became king of Naples in October 1496. The paper introduces both Paladinić and Frederick, outlines the rhetorical features of Paladinić's panegyric, and evaluates two modern editions of the Latin text (VALERIO 2001, GRACIOTTI 2005). The panegyric is provided in Latin and Croatian translation.

Frederick of Aragon was the last king of Naples from the House of Aragon, ruling briefly in 1496–1501, after French King Charles VIII seized Naples in February 1495 and claimed the kingdom's crown. Frederick spent much time abroad and refused to take part in the revolt of the barons, remaining loyal to his father, brother, and nephew. As king, he was forced to abdicate when confronted with the treaty of Granada in 1500. He had a keen interest in the arts and literature; in 1476 Lorenzo de' Medici presented him with the gift of the *Libro di Ragona*, a collection of 500 poems by Dante, Cavalcanti, Cino da Pistoia, Pulci, and Boiardo. In the preface Frederick is compared to Peisistratos of Athens, who organised the transcription of Homer's poems. Frederick's court at Naples included a number of Petrarchist poets.

The Paladinić family came to the Adriatic island of Hvar at around 1430 from Lecce, which in 1463 became directly subject to the Aragonese Kingdom of Naples. In Hvar the Paladinići became one of the richest families. Nikola Paladinić (born ca. 1419), Pavao's father, served as the *sopracomito* of the Hvar galley in the Venetian navy several times between 1471 and 1497. In 1475 he was awarded the Order of Saint Mark. He had three sons: Pavao, Toma (killed in 1514 during the Hvar Rebellion) and Frano. Pavao accompanied his father in military expeditions, taking part in the capture of Monopoli in 1495 and in the battle at the Bocca d'Arno in 1497. In 1510, he composed a report (in Italian) on the crucifix from Hvar that perspired blood. Pavao Paladinić was in contact with the Dalmatian and Italian humanist poets Ilija Crijević, Tideo Acciarini, Frano Božićević Natalis, Pietro Contarini and Cassandra Fedele. The little known humanist Joannes Perlotus wrote *De Nicolai Palladini Pharii equitis aurati Paulique eius filii militia ac memorabilibus gestis historiola per Joannem Perlotum edita*, a brief celebration of the military achievements of Nikola and Pavao in 1475–1497 (preserved today as a manuscript in the National and University Library of Split); Nikola and Pavao were praised briefly in the Latin

oration by Vinko Pribojević, *De origine successibusque Slavorum* (delivered in Hvar in 1525, printed in Venice in 1532).

Pavao Paladinić praised Frederick of Aragon during the siege of Tarento, undertaken by joint forces of Naples and Venice, with a clear political goal: Frederick had to be persuaded to spare the city of Taranto, whose citizens were eager to surrender to Venice (and even to the Ottomans) to avoid massacre and destruction by the Aragonese army. For this reason, Paladinić insisted on the *humanitas* of the Aragonese prince. Paladinić's panegyric follows the chronology of Frederick's life, but mentions important events of that life only in very vague terms. The main themes of the panegyric are Frederick's activities at home and abroad; there are remarks on the dignity of the human soul, on the best form of governance, on the island of Hvar and the Paladinić family, on his travels, and on the Necessity which rules human life. Paladinić cited or mentioned a number of names from Greek and Roman Antiquity (Tibullus, Xenocrates, Porphyry of Tyre, Plotinus, Augustine, Cicero, Strabo, Polybius, Aristotle, Apuleius and Hermes Trismegistus, Seneca, Pliny the Elder, Pythagoras, Vergil); while VALERIO 2001 identified most of Paladinić's sources, I have been able to prove that Paladinić used – without naming it – the popular Italian commentary on Petrarch's *Trionfi* by Bernardo da Siena (Bernardo Illicino, ca. 1430), first printed in 1475.

Of the two modern editions of Paladini's Latin panegyric, VALERIO 2001 is more reliable philologically, while GRACIOTTI 2005 is better on the Dalmatian context, and edits both Paladini's prose and poetry from the Valencia codex.

Keywords: Renaissance Humanism, Hvar, Frederick of Aragon, Petrarchism, Neo-Latin literature, panegyric

Ključne riječi: renesansni humanizam, Hvar, Fridrik Aragonski, petrarkizam, novolatinska književnost, pohvalni govor

Neven Jovanović
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
neven.jovanovic@ffzg.unizg.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 3

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief
Inga Vilogorac Brčić

Gostujući urednik / Guest Editor
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj
*Napuljski obzori hrvatskoga
kasnog srednjovjekovlja*

Special issue
*Neapolitan Horizons of the
Croatian Late Middle Ages*

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*